

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 BIRŽELIO 10 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 112 (23)

Kaunas.

R. Požerskio nuotrauka.

Išgyvenimai žmogų švarina ir gerina

Tęsiame pažintį su „Lietuvos žinių“ projektu „Baltoji anketa“. Šio projekto tikslas – atskleisti taip pat ir tas gyvenimo spalvas, kurias neretai trukdo pamatyti kasdieniniai rūpesčiai ar politinio gyvenimo skandalai. Šikart Juozo Apučio mintys.

— Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to siekti?

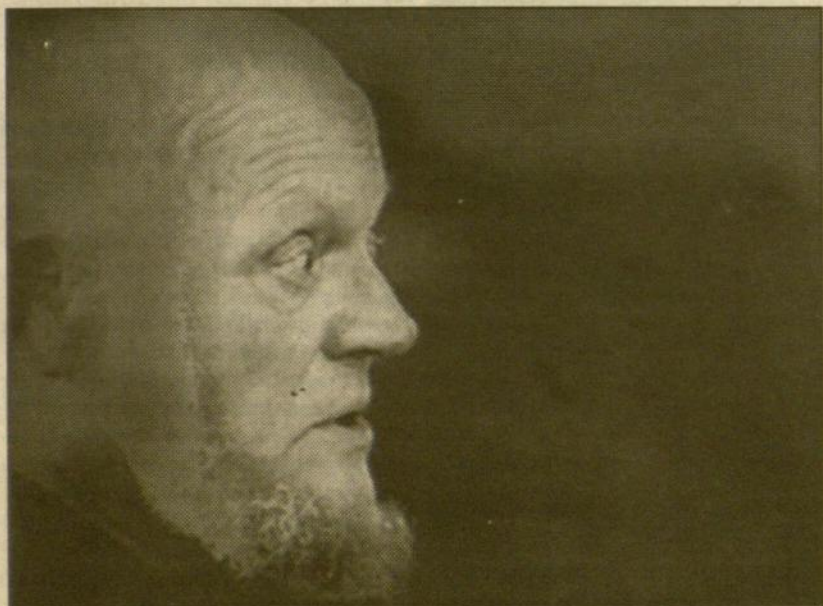
Ką nors tiksliai ir išmintingai čia sunku pasakyti – Lietuvos, kaip ir viso pasaulio, ateitis ne tik po šimto, bet ir po dešimties metų priklausys nuo daugybės atsitiktinumų ir būtinybių. Ne racionaliai, o nuojaustomis man ateityje driekiasi tokia pasaulio eigos perspektyva: jei neatsiras ypatingos prigimties, ypatingo proto ir ypatingos valstybinės ar visuomeninės padėties žmonių (kaip Sovietijoje Sacharov), išdrįsiančių pasipriešinti savo laiko sukurtiems globalizacijos ir standartizacijos

stabams, gali ištikti baisi katastrofa, kurios sulaukusi didžiuma pasaulio žmonių gal šito net ir nesuvoks, tikrai paskiri individai spindinčiomis akimis galės gręžtis į praėjusių laikų (t.y. mūsų laikų) istoriją, kai žmoguje dar rūsio grožio, natūralios darnos, atjautos jei ir ne visai tvirti pavidalai, tai bent tų pavidalų ilgesys.

Mes, lietuviai, dabar panašiai ieškome senųjų ir šventųjų ugniaviečių ar bent kokios iš anų laikų išlikusios ažuolo šaknies. Pasaulio žmogus dabar panašiai žiūri į buvusiuosius Atėnus.

Toms šalims, tarp jų ir Lietuvai, visuomenei, kur dar šiek tiek užsilikę autentiškumo, gali pagelbėti tik pastangos kuo tvirtiau spirtis prieš standartizaciją ir prieš savo pilvus glostančių išminčių sukurto gyvenimo modelius. Juk dabar labiausiai perša būtinybė kuo greičiau kaip kokią naują religiją priimti ir materialinio (ir dvasinio!) gyvenimo standartus tie, kurie iš to į kišenes kraunasi šėtoniškas standartų išmokas!

Nukelta į 2 psl.

Juozas Aputis.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Išgyvenimai žmogų švarina ir gerina • Dirbęs Lietuvai
- Poetiškos Juliaus Kaupo pasakos apie Kauną
- Doktoras Kripštukas pragare • Jaučiau pareigą aprašyti Lietuvos okupacijos vargus

Juozas Aputis

Atkelta iš 1 psl.

Paremti savigarbą, ne standartizuoti, iš savo krašto patirčių išvyniojami įstatymai ir sprendimai tikrai galėtų sužadinti, sujudinti visuomenės kraują.

Lietuva po šimto metų? Kai pradėjome naują tūkstantmetį, esu sau, o gal ir viešai prasiūšęs, kad Europos Sąjunga tvers neilgai, jeigu globalizacijos „bombų“ kūrėjai neatsikvošės ir patys tų „bombų“ nepradės laidoti, kaip tai darė Sacharov. Jei vadinamasis civilizuotasis pasaulis vidumi nepajus, kad jis yra kaltas dėl kasdien iš bado mirstančių dešimčių tūkstančių žmonių, dėl žudomų tų, kurie tokios civilizacijos pasaulio nepripažįsta ir mirtinai nekenčia, ištiks dar klaikesnė katastrofa už tą, kurią lydėtų civilizacijos ir globalizacijos pergalės.

Jei lydės pastarosios pergalės po šimto metų gal tik kas dešimtas žmogus galės suprasti (ir mokės perskaityti), kas parašyta dabartiniame didžiajame Lietuvių kalbos žodyne.

— Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasididžiavimu ištarti — „Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojuosi“ ir kodėl?

— Jaučiuosi esąs nemažos dalies bendruomenės narys, didžiuojuosi, kad daug kam skauda dėl tų pačių dalykų, dėl ko skauda ir man, didžiuojuosi, jog ir tarp jaunų žmonių dar yra tokių, kuriems irgi skauda, kad tiesiog gėdingai, kvailai, tamsuoliškai, ubagiškai, vergiškai klaupiamės prieš standartus, džiaugiuosi, kad yra žmonių, kuriems brangi dar kol kas apyšvarė kokia upė ar ežeras, kuriems iš paskutiniųjų norisi išsaugoti tai, ką grubuoniškai puola naikinti pirštu į civilizuotąją Europą — kaip į pavyzdį — rodantys įvairaus plauko biznierių.

Išnaikinusi daugybę savo paveldo arba iš jo sukūrusi tik imitacijos iškamšas, toji Europa, nemaža dalis jos žmonių rankas prie žandų susidėję (kai atvyksta pasidairyti po ką tik žemėlapyje pamatytą „laukinę“ Lietuvą) žiūri į kokias nors Varėnos Zervynas, nekalbant jau apie Neringą, bet mūsų valstybės aukščiausi pareigūnai, neiškiriant prezidento, kur kas aistringiau puola ginti ar taikyti tai, kas Europoje jau tapo stan-

dartais, apie kuriuos minėjau.

Ką kalbėti apie žemesnio rango Lietuvos pareigūnus — antai dulksė ir per naktis ausis užtrenkiančioje „muzikoje“ kuo toliau, tuo labiau gramzdinamas Zervynų kaimas (architektūros paminklas!) turi gintis ne tik nuo tos invazijos, bet ir nuo Dzūkijos nacionalinio parko (kurio priedermė tokiais kaimais rūpintis, padėti jiems kuo ilgiau išsilaikyti), kuris tą invaziją remia.

Tikrai jaučiuosi esąs dalies savo krašto bendruomenės narys!

— Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, jūsų nuomone, keistina?

— Gal negražu, bet kad nedaug ką apie tą kultūros politiką žinau. Aš tik matau, kokia kultūra Lietuvoj veržiasi ir jau įsiveržė į dienos (ir nakties!) šviesą. Esu ne vienam sakęs, taip pat ir Amerikos lietuviui — kaubojiška! Jei kokie šokiai (net mažučiai vaikai mokykloje taip mokomi), tai tempas ir ritmas tiesiog siaubingas, atitinkantis filmuose kuldvišiais viens per kitą arba nuo baisiausių skardžių lekiančias mašinas ar plėšikų bei policininkų kūnus. Dėkui Holivudui. Jei jau į kokią Euroviziją nusitaikėme — tai vėl taip „taikomės“, kad net koku. Bet juk tokio meno tai Eurovizijai ir tereikia! Tad ką daryti? Protingai žiūrėti — spjauti ir nemėtyti banalybėms pinigų. Seniai pats sau juokiuosi, kad atėjo laikas Eurovizijoje pasirodyti tiems, kurie sukurs kokį nors kankaną — kokį nors „Eik tu na... Eurovizija“

Kaunas.

R. Požerskio nuotrauka.

...Šiomet Mikutavičiaus bičai gerai ir padarė, drąsiai pareikšdami viešai, ką neviešai pareiškia daugelis...

Tas čia šiaip sau. Man gražus yra, bijau pasakyti, didžiosios kultūros vaizdas: orkestrai, teatrai, pagaliau — festivaliai (liaudies muzikos ansamblių) parodos (gaila, kad Šiuolaikinio meno centras taip dažnai toks tuščiaviduris), ganėtinai gausiai remiama knygų leidyba, kitokie kūrybiniai projektai.

Nesmagu dėl dailininkų, nes jų kūrybos valstybė išigyja mažai, o gal ir visai kokiais metais neįsigyja. Kas nors dėl to, ką pasakysiu, užsigaus, bet pernelyg esame pamėgę pompastiškus, grandiozinius renginius. Jau net mokyklose silpsta kameriniai, jaučūs rašytojų susitikimai su moksleiviais.

Nelabai daug ką apie kultūros politiką girdejęs, bet žinodamas, kad kultūrai, vis dėlto skiriama nemažai pinigų, manyčiau, jog šioje srityje labiausiai reikėtų nepaisyti rinkos dėsnių, valstybės pinigus turėtų skirstyti sąžiningų, išmanančių žmonių komisijos, kurios imtųsi atsakomybės kuo labiau remti kultūrą, ne paklustančią kokiems nors standartams ir dėl to greitai investicijas sugrąžinantiesiems, o tą, kuri bylotų savastį, savitumą — investicijos į ją atsipirktų ne taip greitai, užtat ambicingai.

— Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, jūsų nuomone, keistina?

— Kiek mačiau, anūkė mokosi iš ne vieno verstinio vadovėlio. Negerai. Arba ne visai negerai. Standartai mokykloje kenksmingiausi, ypač pritaikyti iš svetur. Moksleivių standartizuoja televizoriai, kompiuteriai, eurovizijos, teisių (rūkyti už mokyklos kampo!) iškėlimas ir pareigų per silpni reikalavimai.

Apskritai mūsų gyvenime daug išskydimo. Pareiga netampa būtinybe, savastimi, o vien kažki kokių teorinių, abstrakčių, miglotų taisyklių žinojimu ir šiokiu tokiu pritaikymu.

Žiūrėti iš auklėjimo, moksleivio ugdymo taško reikėtų padidinti mokytojo teises, taip padidinant jo

Nukelta į 8 psl.

R. Požerskio nuotrauka.

Dirbęs Lietuvai

Mokslinė konferencija „Kultūrinė emigracija“ Vilniuje
pažymėtos dailininko Antano Tamošaičio gimimo 100-sios metinės

Dr. LIJANA ŠATAVIČIŪTĖ

*Iš Suvalkijos lygumų nubėga kelias,
Pavirsdamas punktyrais debesų,
Link tolimo svajingo Montrealio,
Kanados upių, ežerų melsvų.*

Šiomis vilnietės liaudies audėjos ir poetės Bronės Staskonytės eilėmis gegužės 18 dieną Vilniuje, Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“, prasidėjo dailininko Antano Tamošaičio gimimo šimtmečio pagerbimo ceremonija. Ji prasidėjo po pietų, pasibaigus oficialiajai daliai – tą dieną galerijoje surengtai mokslinei konferencijai „Kultūrinė emigracija. Istorinės patirtys ir aktualijos“, skirtai dailininkų Antano Tamošaičio ir Viktoro Petravičiaus šimtosioms gimimo metinėms. Konferencijos rengėjai – Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas ir Tamošaičių galerija „Židinys“ – tikejosi ne tik pagerbti iškilus dailininkus, bet ir pagilinti fragmentiškus lietuvių išeivių kultūros tyrinėjimus Lietuvoje.

Konferencijoje perskaitytuose dešimtyje pranešimų jų autoriai – mokslininkai iš Vilniaus, Kauno ir Šiaulių – naujai nušvietė išeivijos dailininkų A. Tamošaičio, V. Petravičiaus, Kazio Varnelio, Miko Šileikio, Prano Gailiaus, Algimanto Kezio ir Prano Domšaičio biografijos, kūrybos ir kultūrinės veiklos faktus. Apie A. Tamošaičio veiklą emigracijoje kalbėjusi menotyrininkė Lijana Natalevičienė dailininko gyvenimo kelio pavyzdžiu apibendrino kultūrinės emigracijos patirtį integralioje lietuvių kultūros istorijoje. Jauna mokslininkė Rasa Januškevičiūtė perskaitė pranešimą apie V. Petravičiaus kūrybos įtaką šiuolaikinei lietuvių grafikai.

Šiaulietis prof. Vytenis Rimkus praskleidė istorijos uždangą, dengusią Sibiro tremtinių ir kalinių kūrybą, o dr. Dalia Ramonienė pristatė po Antrojo pasaulinio karo Freiburge (prancūzų zona Vokietijoje) veikusio Lietuvių dailės instituto kultūrinę veiklą. Dr. Dalia Kuizininė apibūdino tautinės tapatybės ieškojimus įvairių laikotarpių išeivių literatūroje.

Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, t.y. kiek daugiau nei dešimtmetis, į lietuvių išeivijos kultūrą pradėta žiūrėti kaip į neatsiejamą XX a. antros pusės visos lietuvių tautos egzistencijos reiškinį. Platesniems visuomenės sluoksniams iki šiol nėra gerai žinoma, kaip gyveno lietuvių menininkai laisvanoriškoje tremtyje, kokias adaptacijos ir įsiliejimo į pasaulio kultūrą problemas jie išgyveno. Diskusijose konferencijos dalyviai pažymėjo, kad naujo žvilgsnio rei-

„Židinio“ galerijos vedėja Laimutė Lukoševičienė (dešinėje) kartu su projekto „Tautinių drabužių audimas pagal XIX–XX a. 1 pusės rinkinius“ vykdytojomis Rasule Dindaite ir Violeta Gudaite. Gedimino Zemlicko nuotrauka.

Platesniems visuomenės sluoksniams iki šiol nėra gerai žinoma, kaip gyveno lietuvių menininkai laisvanoriškoje tremtyje, kokias adaptacijos ir įsiliejimo į pasaulio kultūrą problemas jie išgyveno.

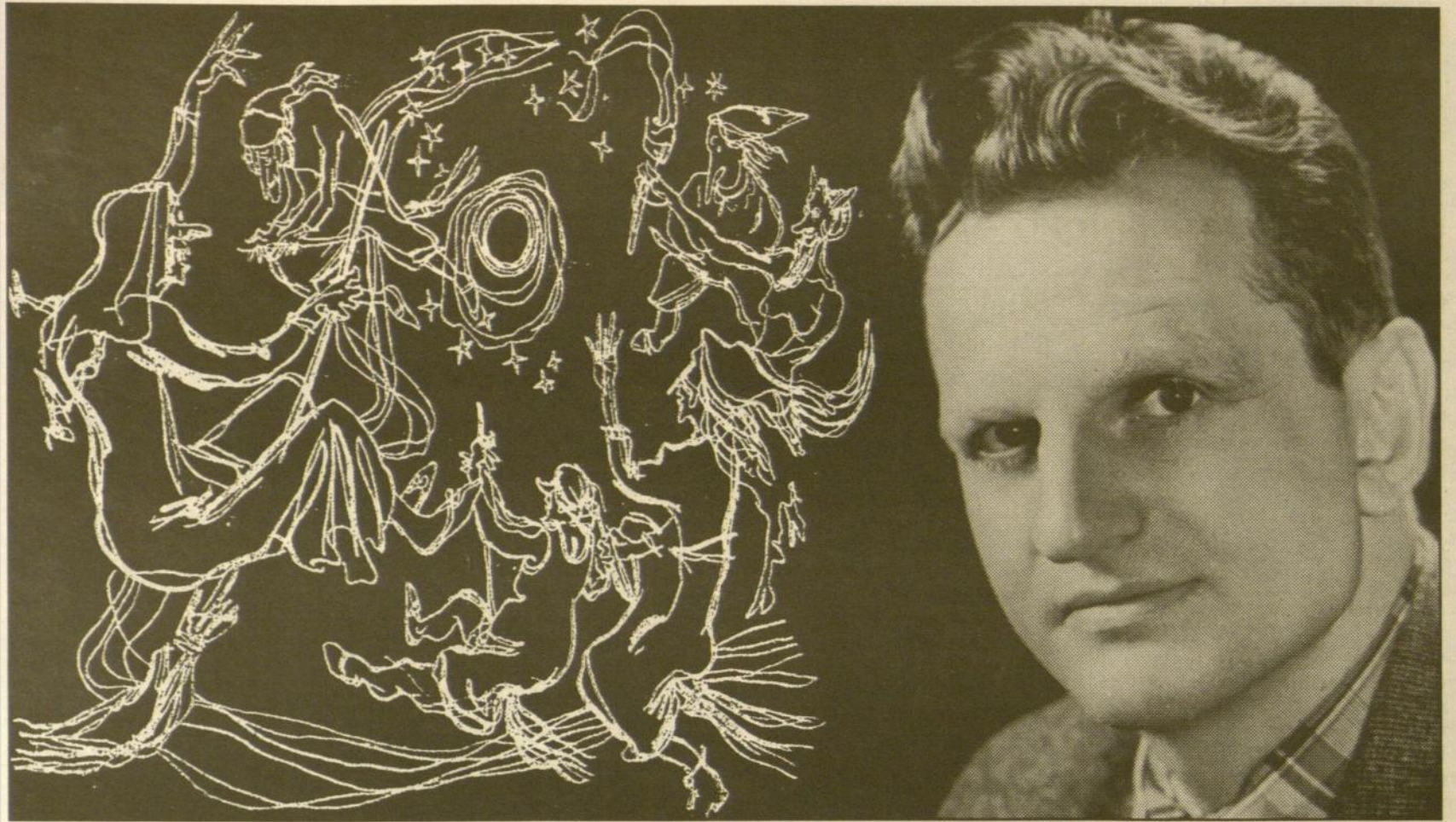
kalautų visam laikui į Lietuvą grįžusių žymių išeivijos dailininkų – ne tik A. Tamošaičio, bet ir Kazimiero Žoromskio, Vytauto Kazimiero Jonyno, Kazio Varnelio, Janinos Marks-Monkutės indėlis į tautinę kultūrą, jų nuveiktų darbų, dovanotų rinkinių, atidarytų dailės galerijų įvertinimas. Per nepriklausomybės laikotarpį pasirodė kelios monografijos apie išeivijos kultūros veikėjus, surengtos išeivių dailininkų darbų parodos neišsprendė visų emigrantų kultūrinio palikimo tyrinėjimo aspektų.

Konferencijos antroji dalis, kaip jau minėta, buvo skirta A. Tamošaičio pagerbimui. Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Romas Vaštoka parodė savo susuktą filmą apie A. Tamošaičio viešnagę Lietuvoje 1993 m., po penkiasdešimt emigracijoje praleistų metų, o Tamošaičių galerijos vedėja Laimutė Lukoševičienė pristatė kartu su vyru istoriku Alvydu Lukoševičiumi 1989 m. kino juostoje įamžintą savo viešnagę Tamošaičių namuose Kingston.

Tamošaičių galerijoje audžiančios poetės B. Staskonytės eilėmis, skirtomis dailininko šimtmečiui, į susirinkusius prabilo galerijos „Židinys“ vedėja L. Lukoševičienė. Mintimis apie dailininką pasidalijo jo dukterėčia, kaunietė tekstilininke Aldona Tamošaitytė-Varnauskienė. Šiltai dailininką paminėjo Vilniaus zanavykų draugijos pir-

Dr. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė apibendrino Antano Tamošaičio kultūrinę veiklą emigracijoje. G. Zemlicko nuotrauka.

Poetiškos Juliaus Kaupo pasakos apie Kauną

LAIMUTĖ TIDIKYTĖ

„– Šios slaptos kronikos yra labai retos ir reikšmingos, nes jose surašytos įvairios pasakos, taigi dalykai, kitose, mažiau slaptose kronikose retai kada teminimi. Peržiūrėjęs visą archyvą kambarį, aš, tiesą sakant, neradau nė vienos kronikos, kuri būtų tinkamą dėmesį atkreipusi į pasakas, tą vienintelį dalyką, dėl kurio verta gyventi. Toks šaltas gyvenimo aprašymas, žinoma, nepilnas, nes svarbiausia gyvenimo dalis ir yra pasaka. Visi mes mylime pasakų karalaite, visi ieškome neatrandamų pasakų pilių ir mirštame su pasakų šalimis akys“. („Ižangos žodis“)

Pakartotinio J. Kaupo pasakų leidimo Lietuvoje istorija

Nekasdienis įvykis literatūros pasaulyje – pirmą kartą Lietuvoje pasirodė visos Juliaus Kaupo (1920–1964) pasakų rinkinys *Daktaras Kripštukas pragare ir kitos nemažiau įdomios pasakos, surašytos slaptose Kauno miesto kronikose*. Džiugu, kad daugėja žmonių, įvertinančių išeivio

rašytojo, literatūros kritiko, dailininko, gydytojo psichiatro J. Kaupo kūrybą: pasakas, noveles ir kritikos bei publicistinius straipsnius. Su šio autoriaus kūrybiniu palikimu galima susipažinti 1997 m. Čikagoje išleistuose Juliaus Kaupo *Raštuose*.

Šiais metais išskirtinę Juliaus Kaupo pasakų knygą *Daktaras Kripštukas pragare* išleido leidykla „Versus aureus“, vadovaujama direktoriaus Artūro Mickevičiaus. Šios knygos sumanytojai išsaugojo autentišką 1948 m. Freiburge pasirodžiusios Juliaus Kaupo pasakų knygos tekstą. Redaktorė Margarita Dautartienė minimaliai redagavo pasakas, tik kur ne kur paaiškindama pasenusius žodžius. Dailininkė Agnė Dautartaitė-Krutulienė sukūrė viršelį, bet jis neprilygsta nepakartojamoms pirmojo pasakų dailininko Adolfo Vaičiūčio grafikos iliustracijoms... Šiuo metu Australijoje gyvenančio 91 m. dailininko įspūdinga A. Vaičiūčio paroda veikia M. K. Čiurlionio muziejuje, kur galima pasigrožėti elegantiškais grafikos darbais, puošusiais freiburgišką J. Kaupo pasakų knygą.

Norite paprieštarauti, kad šio išeivio rašytojo Juliaus Kaupo pasakos jau buvo išleistos Lietuvoje

„Vagos“ leidyklos 1984 m.? Taip, sovietmečiu J. Kaupo rinktinė iš apsakymų, esė ir pasakų buvo sudaręs Vytautas Kazakevičius. Tačiau to meto rinkinyje buvo „atsisakyta“ dviejų pasakų: „Tuktuko burtų laikrodis“, nes pasakojama apie Tris karalius, ir „Raudonbarzdžio žydo karoliai“, nes minimas žydas. Šio leidinio redaktorė Vanda Šatkuvienė išsaugojo „J. Kaupo knygos *Daktaras Kripštukas pragare* redakcinės komisijos posėdžio, įvykusio 1983 m. lapkričio 23 d. protokolą“ (asmeninis Vandos Šatkuvienės archyvas), kuriame vienas iš redakcijos narių Alfonsas Bieliauskas siūlo: „Tekstai nenukentėtų, redaguojant sumažinus tokių detalių, kaip antai: totorius kioskas, vaikai grįžta iš bažnyčios, žydas karčemininkas ir pan. O tų kūrinių, kuriuose tokios atributikos itin gausu, geriau visai nedėti – pasakų „Tuktuko burtų laikrodis“, „Raudonbarzdžio žydo karoliai“, apsakymo „Sugrįžimas į vaikystės pasaulį“. Tik drąsios ir sumanios redaktorės V. Šatkuvienės dėka skaitytojai galėjo skaityti nekupiūruotą pasakų tekstą.

Nuotaikingas knygos pristatymas

Gegužės 22 d. popietę istorinėje LR Prezidentūroje, Kaune, rinkosi Juliaus Kaupo pasakų mylėtojai pasidžiaugti pakartotiniu Juliaus Kaupo pasakų knygos *Daktaras Kripštukas pragare* leidimu. Knygos pristatyme dalyvavo literatūrologės dr. Dalia Kuzinienė ir dr. Laimutė Tidikytė, leidyklos „Versus aureus“ direktorius, istorikas dr. Artūras Mickevičius bei aktorius Egidijus Stancikas.

Leidyklos direktorius Artūras Mickevičius prasiitarė, jog sumanytą išleisti Juliaus Kaupo pasakas brandino gana seniai. Vaikystėje jis buvo skaitęs apiplūsusią J.

Kaupo knygą, iš kurios jam ypač įsiminė pasaka „Kaip profesorius Murmilis į Krekenavos karčemą važiuavo“. Iki šiol išsaugojęs profesorius įvaizdį, susikurtą iš šio kūrinio. Kaupo pasakų knyga jau seniai buvo paruošta spaudai, gaila, kad rašytojo žmona Dalia Kaupienė-Augūnas ilgai dvejojo dėl šios knygos pasirodymo... Vis dėlto knygai išėjus, belieka džiaugtis!

Monografijos *Julius Kaupas: gyvenimas ir kūryba* autorė L. Tidikytė pristatė spalvingą rašytojo, literatūros kritiko, dailininko, psichiatro Juliaus Kaupo asmenybę ir supažindino su svarbiausiais jo gyvenimo įvykiais. Klasikinėmis tapusios J. Kaupo, gimusio, brendusio ir gyvenusio iki lemtingų 1944 m. Kaune, pasakos iš kitų literatūrinių lietuvių pasakų išsiskiria miesto gyvenimo vaizdavimu. Iki jo kiti rašytojai, kilę iš sodžiaus, mėgo kurti pasakas, prisodrintas kaimo realijų. Julius Kaupas gimė 1920 m. kovo 6 d. Kaune finansininko Juliaus Kaupo ir Emilijos Gedgaudaitės-Kaupienės šeimoje. 1929–1938 m. būsimasis rašytojas baigė Kauno jėzuitų gimnaziją, kur turėjo puikias sąlygas skleistis menininko talentui: kūrė laikraščius, vaidino spektakliuose, subūrė plunksnos draugus ir draugiją DMIR (Draugija inteligentams mokslieviams remti). 1939 m. baigė Karo mokyklą, o 1944 m. – Medicinos fakultetą VDU. Labai daug skaitė knygų anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. Intelligentiška Kaupų šeima atžaloms sudarė puikias sąlygas lankyti kino teatrus, dailės parodas. Pasak brolio Algio Kaupo, gyvenančio Californijoje, jis, sesuo Birutė ir brolis Julius augo labai savarankiškai. Julius Kaupas, dar gimnazistas, norėdamas užsidirbti, pradėjo rašyti informacines žinutes į spaudą, piešė plakatus. Pirmuosius kūrinius publikavo 1943–1944 m. žurnale *Žiburėlis*, dalyvavo prozos antologijoje „Kas girdėti kalnuose“

(1943 m.).

Be literatūrinės kūrybos, rašytojas itin mėgo piešti. Susidomėjęs Pablo Picasso, nutapė draugo Leono Narbuto – la Picasso portretą. Vokietijoje, pristigęs apmušalų sienoms, išdekoravo jas E. T. A. Hoffmann kūrybinių personažais ir brangių draugų – Henriko Nagio, Alfonso Nykos-Niliūno portretais. Julius Kaupas daug kam atrodė keistokas žmogus, nes dažnai buvo paskendęs svajonėse ir tarytum, pasak giminaitės Kazimieros Galaunienės, „ne šio pasaulio žmogus“, idealistas. Nuo mažens mėgo gyventi linksmai ir nuotaikingai. Kasdienybėje sugebėjo kurtis pasaką: surasdavo dingstį pabėgti iš nesvetingos aplinkos, tai „amžinas plunksnas“ pardavinėdavo, nors nieko neuždirbdavo; mėgdavo „skolintis“ svetimus dviračius, „pasirašyti“ vaisių iš nepažįstamų sodų... Dar labai kaupiška ypatybė – būdamas mediku, nepaisė savo sveikatos. Sirgdamas cukriniu diabetu, pamiršdavo vartoti reikiamus vaistus. Tik rūpestinga žmona Dalia Galaunytė-Kaupienė primindavo apie juos. Deja, Juliaus Kaupo nerūpestingumas buvo ir jo ankstyvos mirties priežastis...

Literatūrologė dr. Dalia Kuiznienė supažindino su Juliaus Kaupo pasakų geneze, pristatė jų ypatybes. Dėl nepalankių istorinių aplinkybių atsidūręs Vokietijoje, rašytojas ilgėjosi Lietuvoje likusios šeimos, draugų, numylėto miesto ir ilgesį išsakė stebuklų kupinomis pasakomis *Daktaras Kripštukas pragare*. Šiomis pasakomis Julius Kaupas pelnė miesto pasakų pradininko vardą lietuvių literatūroje. Įdomiausia, kad rašytojas Kauną, kaip jo mėgstamiausias vokiečių romantikas Hoffmann sugebėjo paversti magišku miestu ir apgyvendinti jame fantastinius personažus – velniukus, raganas. Šie, pasak dr. Dalios Kuiznienės, bendrauja su tikroviškais miesto gyventojais – burmistru, kepėju, iškepusiu miestui žvaigždės, teisėju, studentu ir pan. Šiomis netradicinėmis pasakomis pasakininkas geba supasakinti istorines ir kasdienes Kauno erdves. Realybė ir pasaka susijungia naujoje – stebuklinėje – erdvėje. Kaunas rašytojui J. Kaupui tampa pasaulio centru. Literatūrologė atkreipė susirinkusių dėmesį ir J. Kaupo kritikos, publicistinius straipsnius.

Kalbas apie žaismingą Juliaus Kaupo asmenybę, nuotykius iliustravo aktorius Egidijus Stanciko ekspresyviai skaitomos „Įžangos žodis“ ir pasaka „Kaip velnias Juoduodegis blogais keliais nuėjo“. Nuo susirinkusių veidų nedingo šypsenos ir juokas, besiklausant rašytojo pasakų, kupinų netikėtų sugretinimų! ■

Daktaras Kripštukas pragare

(Ištrauka)

JULIUS KAUPAS

Vieną šiltą vasaros vakarą daktaras Kripštukas sėdėjo savo kambary ir, atsidaręs langą, skaitė pasakų knygą. Buvo jau vėlu. Ant ištuštėjusio šaligatvio tik kartas nuo karto nukrisdavo šlamantis lapas nuo užmigusio kaštono, o po to vėl tylu būdavo gatvėje. Daktaras Kripštukas skaitė pasakas iki pat vidurnakčio, kol rotušės bokšto laikrodžiai ėmė mušti dvyliką valandą.

Bet vos tik spėjo paskutinis varpo dūžis nuskrieti oru, lauke pasigirdo keistas sparnų šlamėjimas, – rodos, jog ten skrenda didelis ir neregėtas paukštis. Sparnų šlamesys vis artėjo ir užė vis garsiau, tik prie Kripštuko namo jis ėmė staiga ir nutilo. Gatvėje blykstelėjo bauginanti raudona šviesa, nejaukiai nušvietusi namus, bet po akimirkos ji vėl užgeso.

Susidomėjęs ir kiek nusigandęs Kripštukas priėjo prie lango. Nieko gatvėje nesimatė, tik siera kvapas dar plaukiojo ore.

– Tikrai keista! – sumurmėjo jis sau ir vėl grįžo prie stalo baigti pasakos apie velnius. Bet nespėjo jis nė kėdėn atsistoti, kai kažkas ėmė stipriai stuksenti į jo duris.

– Kas gi galėtų belstis taip vėlai? – neramiai suraukė kaktą daktaras. – Patį vidurnaktį!

Jis atidarė duris.

Slenkstyje pasirodė keistas tamsiaveidis žmogus, apsilvilęs juodais neregėtais rūbais, atlape įsisėgęs didelę raudoną gėlę. Jis pamažu įžengė į kambarį ir tarė dusliu balsu:

– Ar čia gyvena garsusis daktaras Kripštukas?

– Taip čia... – atsakė sumišęs daktaras. – Aš pats esu... Nors ir nesu toks garsus, kaip jūs kad sakote.

– Nebūkite kuklus! – šyptelėjo mįslingas svetys. – Kuklumo mes nemėgstame. Jūsų garsas yra jau net ir mus pasiekęs... net ir mus! – pakėlė jis pirštinėtą ranką.

Čia svetys netikėtai nutilo, pažvelgė į Kripštuką savo juodomis akimis ir vėl tęsė:

– Aš esu nuo savo valdovo atvykęs. Jis dabar sunkiai serga ir prašė jus nuvykti jo apžiūrėti. Valdovas nenori sakyti savo vardo, dėl to aš pats pas jį jus nulydėsiu.

Kripštukas neramiai pažvelgė į savo svetį, kuris uostė raudonąją gėlę, po to dirstelėjo į vaistų spintelę ir tarė:

– Na, gerai... aš esiu. Niekam dar nesu atsisakęs padėti! – ir jis, paėmęs vaistų dėželę, išėjo su svečiu pro duris.

Jie žingsniavo aptemusia gatve tarp tyliai šlamantių kaštonų, netardami nė žodžio. Praėję ledų krautuvę ir vaistinę, jie pasuko siauromis kreivomis gatvelėmis link Nemuno.

Nepažįstamasis sustojo prie vieno niūraus namo Gardino gatvėje ir ėmė raustis kišenėse. Tai buvo aukštas, raudonų plytų namas su žalvariniais virbais ant langų, matyt, visai negyvenamas. Svetys iškūjo sidabrinį raktą į juodo medžio duris, ir jos gurgždėdamos atsidarė.

Abu įžengė vidun.

Šalta drėgmė dvelkė tame tamsiame kambaryje, kurį nušvietė tik kelios žvakės iš sidabro žvakidžių. Nuo lubų karojo nejuokūs voratinkliai, o kampuose žėrėjo švento Jono vabaliukai.

– Dovanokit, kad čia tokia netvarka pas mus... toliau bus geriau, – atsiprašė nepažįstamasis ir ėmė leistis juodo marmuro laiptais gilyn į rūšį.

Kripštukas pasekė jį.

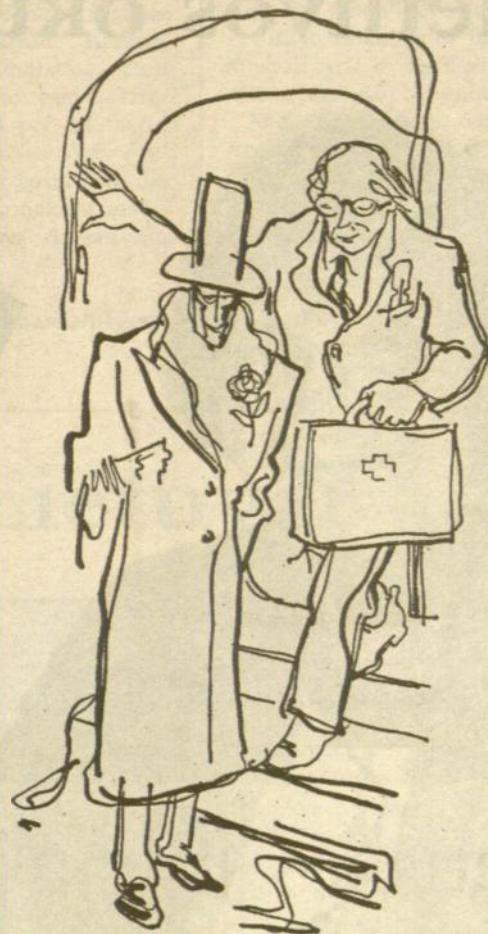
Ilgai jie taip leidosi. Juo žemiau jie lipo, tuo karščiau darėsi aplinkui, ir daktaras vis dažniau šluostėsi prakaitą balta nosine.

Pagalčiau jie prilipo galą. Svetys ėmė rakinti kausytas duris, o Kripštukas tarė:

– Na, ir prikūrenta čia pas jus... kaip pragare!..

Nepažįstamasis gi kažkaip keistai nusijuokė ir atidarė duris.

Jie pateko į didžiulę, bet žemą salę, kur buvo nepaprastai karšta. Įkaitusiose sienose, išmuštos raudona medžiaga, kabojo suodini veidrodžiai ir senoviški paveikslai, vaizduoją velnius su ilgomis uodegomis ir mažais ragiukais. Pasieniūose gi stovėjo dideli juodi katilai, po kuriais kūrenosi ugnis. Į juos atremtos stovėjo tridantės šakės, tokios, kokių Kripštukas dar niekad nebuvo

matęs.

Kol daktaras apžvelgė tą salę, jo svetys ėmė mautis pirštines. Tuoj pasirodė plaukuotos jo rankos su kumpais nagais, paskui jis nusiėmė skrybėlę, ir pasimatė du mazi ragiukai jo kaktose.

– Palaukite truputį, daktare, – tarė jis Kripštukui, – aš pažiūrėsiu, ar valdovas jau gali jus priimti, – ir jis nušokavo per salę, mosuodamas ilgą savo uodegą, pasirodžiusią iš po skverno. Jis tuoj dingo už sunkios, nublukusios aksomo užuolaidos.

Kripštukui gi net šaltas šiurpas per nugarą nuėjo.

– Juk tai pragars! – sušnabždėjo jis sau, pasitraukdamas drebančiomis kojomis kelis žingsnius atgal.

Pėčiais jis nejuociam atsirėmė į vieną katilą. Jo dangtis nustumė žvangėdamas ant akmeninių grindų. Iš katilo pakilo garas, ištischo verdantio vandens lašai, ir tuoj susivėlęs vyras iššoko iš katilo ant grindų.

– Pagaliau išsprukau! – tarė jis sau ir ėmė purtyti vandenį nuo garuojančių rūbų. Staiga jis stabtelėjo ir pažvelgė į daktarą Kripštuką.

– Daktare! – sušuko jis tada. – Daktare, kaipgi jūs į pragarą patekote?

– Juk tai vaistininkas Čičiukas! – šuktelėjo ir daktaras, purtydamas jo ranką. – Tai jūs dabar pragare? Kaip tai atsitiko?

– Per tikrą apsirikimą, daktare. Per klaidą! – ėmė pasakoti vaistininkas, linguodamas galva. – Vos tik spėjau aš numirti, į mano kambarį pro kaminą sulindo velniai ir nusitėpė mane pragaran. Tvirtina, kad aš jiems savo sielą parduovęs.

– Nejau iš tiesų? – nusigando daktaras.

– Visiškai netiesa! – atsakė jam vaistininkas. – Visiškai netiesa! Sielos aš jiems nesu parduovęs – tą aš tuoj jiems pasakiau. Bet velniai netiki. Tuoj atšokavo vienas rašaluotas velnias, nešdamasis rankoj storą, apdriskusią knygą. Ten surašyti vardai visų, kurie tik yra savo sielą parduovę velniams. Na, ir rado ten kažkokią neaiškiai įrašytą pavardę: ne tai Čičiukas, ne tai Čičinskas.

Vaistininkas net atsiduso iš tos daugybės rūpesčių.

– Tikriausiai ten buvo įrašyta Čičinskas, – tarė vaistininkas. – Bet manai, kad velniai yra mokslus ėję? Ar kad rašyti gražiai moka? Nieko nemoka! – mostelėjo jis ranka.

Po to vėl tęsė toliau.

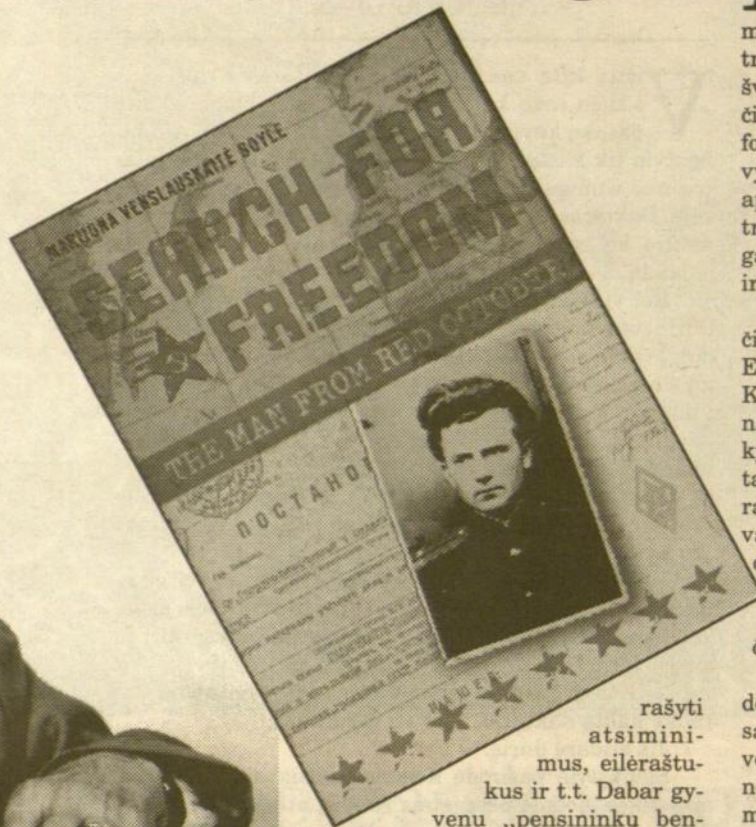
– Aš, žinoma, ginuosi, kiek galėdamas. O velniai ir

Jaučiau pareigą aprašyti Lietuvos okupacijos vargus

Marijona Venslauskaitė-Boyle.

John Hughel nuotrauka.

rašyti atsiminimus, eilėraštus ir t.t. Dabar gyvenau „pensininkų bendruomenėje“, kuri vadinasi Rose Villa.

— Papasakokite savo pažintį su knygos *Search for Freedom* herojumi Pleškiu. Kas daugiausia paskatino parašyti ir išleisti šią knygą?

— 1990 metais gavau iš Lietuvos gyvenančios pusseserės laišką. Mano pusseserė ir jos šeima 15 metų praleido Sibiro tremtyje. Aš supratau, kas buvo laiške parašyta, bet nesugebėjau jai parašyti atsakymo lietuvių kalba. Ką gi, buvo praeję beveik 40 metų nuo tų laikų, kuomet aš lietuviškai kalbėjau. Tuo metu nebeturėjau jokio ryšio su kitais lietuviais.

Vieną kartą pasiskundžiau sūnui Deividui. Sūnus pasakė, kad jo darbovietėje „American President Lines“, Oakland, CA, yra kažkoks lietuvis, kuris galėtų pagelbėti laišką

ką parašyti. Tas lietuvis buvo Jonas Pleškys. Jis man padėjo parašyti penkis laiškus. Taip aš suradau visus savo giminaičius Lietuvoje.

Būdama labai dėkinga už pagalbą, aš jį pakviečiau pas save pietums. Taip prasidėjo mūsų draugystė. Jis (Jonas Pleškys) trejus metus, ypač per didžiąsias šventes, buvo mūsų laukiamas svečias. Dažnai pasikalbėdavome telefonu. Jis labai mėgo kalbėti su mano vyru apie Antrąjį pasaulinį karą, apie savo jaunystės dienas, tėvų tremtį Sibire ir t.t. Man buvo labai gaila to žmogaus. Jis buvo vienišas ir beveik visuomet blogai nusiteikęs.

Vienu metu pas Joną Pleškį svečiavosi iš Lietuvos atvykusi jo sesutė Eugenija. Jis atsivesdavo ir ją kartu. Kuomet mirė Jonas Pleškys, aš dažnai susitikdavau su Eugenija Pleškyte. Ji man daug papasakojo. Visa tai mane labai sudomino ir pradėjau rašyti. Vėliau pati keliau į Lietuvą. Lankydama archyvuose, suradau įvairių dokumentų. Taip pat Lietuvoje (Telšiuose, Klaipėdoje) susipažinau su savo giminaičiais.

Jonas Pleškys buvo uždaro būdo. Jis mums nieko nesakydavo apie savo pabėgimą iš okupuotos Lietuvos. Apie jo praeitį daugiausia sužinojau, perskaičiusi mirties pranešimus *San Francisco* ir *Oakland* laikraščiuose. Prieš tai aš nieko nežinojau, kad jis buvo Tom Clancey knygos *The Hunt for Red October* ir filmo to paties pavadinimo prototipas. Beje, Tom Clancey nesiteikė atsakyti į mano jam parašytą laišką.

— Teko nugirsti, kad jūs knygą ne tik parašėte, bet išleidote savo lėšomis. Ar tai tiesa?

— Tiesa. Knygos rašymas ir išleidimas pareikalavo daug darbo bei laiko. Aš stengiausi kiek galima daugiau aprėpti. Jaučiau pareigą aprašyti ir Lietuvos okupacijos vargus, kančias, išgyvenimus. Aš rašiau angliškai, norėdama pasiekti angliškai kalbančiuosius. Norėjau juos supažindinti su nepriklausomybės praradusiais ir ją atgavusiais lietuviais. Esu labai patenkinta, kad bent maža Lietuvos istorijos dalis truputį paaiškėjo, man berašant

Knygos *Search for Freedom* autorė Marijona Boyle atsako į Petro Petručio klausimus.

Jūrų kapitono Jono Pleškio pasitraukimas iš okupuotos Lietuvos sulaukė išeivijos lietuvių dėmesio. Taip pat domimasi čia gimęs Marijonos Venslauskaitės-Boyle parašyta knyga *Search for Freedom*. Šioje knygoje aprašyta Jono Pleškio jaunystė, pasitraukimas iš Lietuvos ir jo tolimesnis gyvenimas Švedijoje, JAV, Gvatemaloje, Meksikoje bei kitur.

Knygos autorė šiuo metu gyvena Portland, Oregon. Ją paprašėme papasakoti apie savo tėvus, gimtinę, ankstyvesnį ir dabartinį gyvenimą.

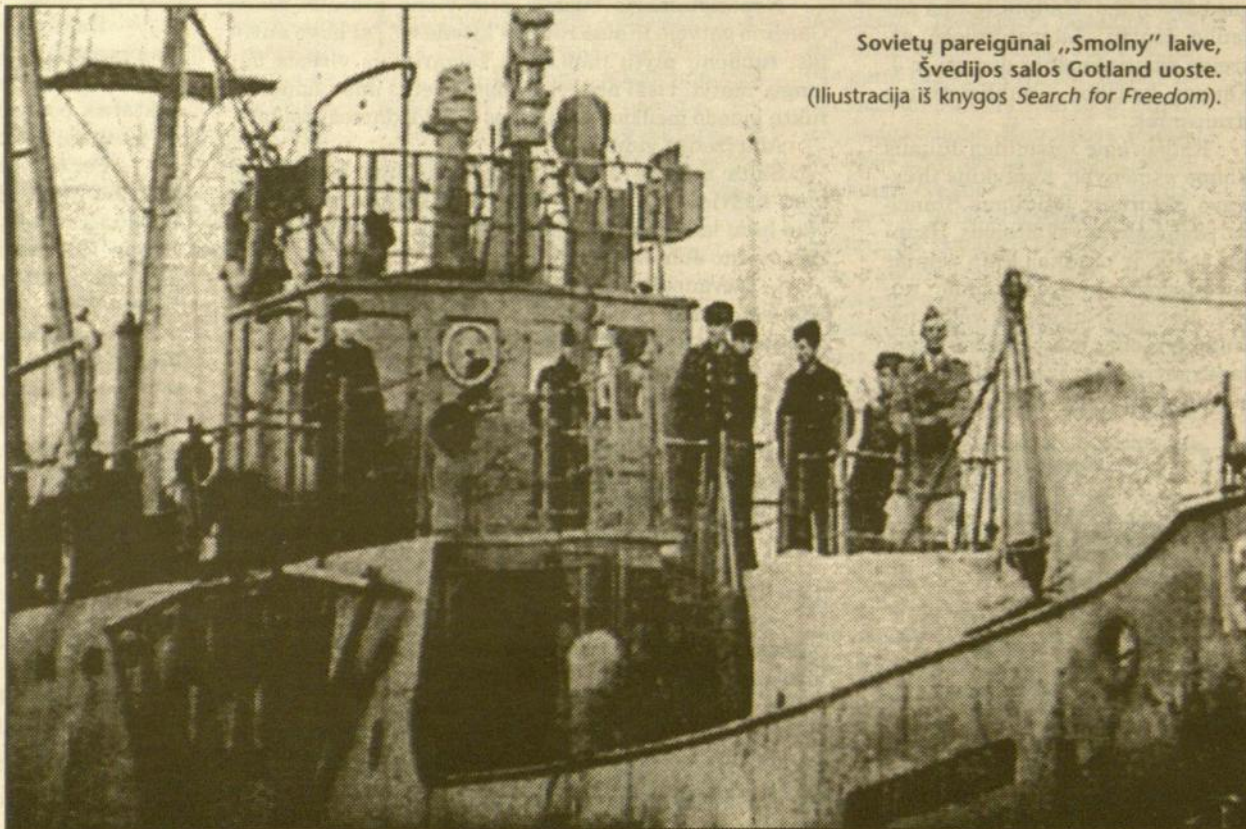
— Mano tėvas gimė ir augo Lietuvoje. 1914 metais per Hamburgą (Vokietija) atvyko į Baltimore, MD. Vėliau apsigyveno Pennsylvania valstijoje, netoli Shenandoah miesto. Čia gyveno pas savo tėvo ir motinos brolius. Visi jie dirbo anglių kasyklose. Visi jie mirė pakirsti vadinamosios „Black lung“ plaučių ligos, kurią vietiniai žmonės vadinavo „angliakasių astma“.

Mano mamytė, Magdalena Žilinskaitė, gimė JAV-se. Jos tėvai kilę iš Suvalkijos. Aš užaugau lietuviškoje „kolonijoje“. Namuose kalbėdavome tik lietuviškai. Mūsų St. Francis of Assisi parapijoje buvo aštuonių klasių pradžios mokykla. Mokytojavu seselės kazimierietės.

Aš studijavau Pennsylvania State ir University of Pennsylvania. Studijavau rusų ir vokiečių

kalbą. Taip pat Rusijos istoriją ir Sovietų Sąjungos santvarką. Daug metų dėsčiau vokiečių kalbą Swarthmore, PA. Ištekėjau ir užauginau šeimą (du sūnelius — dabar turiu ir daug anūkų).

Prieš keliolika metų pradėjau

Sovietų pareigūnai „Smolny“ laive, Švedijos salos Gotland uoste. (Iliustracija iš knygos *Search for Freedom*).

Jono Pleškio gyvenimo istoriją.

— Ponia Marijona, Jūs, parašydama ir išleisdama šią knygą, atlikote didelį ir vertingą darbą. Priimkite mūsų sveikinimus ir linkėjimus.

— Ačiū. Aš labai norėjau išleisti knygą lietuvių kalba. Dabartinis Lietuvos jaunimas labai mažai žino apie skaudžią savo tėvynės praeitį, todėl tiksliai nesupranta ir neįvertina esamos padėties.

— Negaliu iškęsti nepaklausęs, ar mūsų veiksniais vadinti organizaciniai vienetai žinojo apie Jono Pleškio pasitraukimą iš okupuotos Lietuvos? O jeigu žinojo, tai kodėl jie nesiteikė turimų žinių paviešinti?

— Kiek žinau ir kiek suprantu Jūsų klausimą, tai turėčiau pasakyti, kad anais laikais nebuvo daug žmonių, kurie žinojo, kas jis ir koks jis yra. Pleškys buvo uždaras žmogus (kaip daugelis žemaičių). Jis buvo priverstas rūpintis savo saugumu. Jis ilgai buvo sekamas KGB agentų, todėl slapstėsi ir dažnai keitė gyvenamąją vietą. Jis, kaip anksčiau minėjau, buvo nekalbus ir vengė reklamos. Nesidomėjo nei veiksniais, nei kokiomis mūsų organizacijomis.

— Negalima nutylėti Jono Pleškio sesers Eugenijos, Vilniaus Jaunimo teatro aktorės, slapto susitikimo su broliu Jonu. Sakykite, kur ji dabar gyvena ir ką beveikia?

— Eugenijai 1990 metais pavyko antrą kartą atvykti į JAV. Ji iškėlė už amerikiečio ir 10 metų gyveno Tiburon, CA. Jos vyras pernai mirė. Ji labai ilgisi Lietuvos, ilgisi savo brolio, sesers ir kitų artimųjų. Eugenija rengiasi grįžti į Lietuvą.

— Minėjote, kad rašote prisiminimus ir kuriate poeziją. Prašytume apie tai plačiau papasakoti.

— Aš labai mėgstu rašyti eilėraščius. Daugiausia rašau tik sau pačiai. Rašau angliškai. Vienas eilėraštukas, išverstas į lietuvių kalbą, atsirado Vilniuje leidžiamame *Dienovidyje*. Aš turiu daug medžiagos apie savo gimtinę, tėvus, savo šeimą, keliones ir t.t. Mano gyvenimas gan ilgas ir baisiai įdomus. Labai mėgstu keliauti. Mano vienas sūnus gyvena Taivane. Mane domina kiniečių kalba. Norėčiau kada nors pasiekti Australiją ir jai priklausantią Tasmaniją. Norėčiau atvykti į Čikagą, aplankyti savo pažįstamus.

— Šią vasarą pasirodys knygos *Search for Freedom* laida lietuvių kalba. Sakykite, kas atliko vertimą? Ar bus galima knygą įsigyti JAV?

— Inga Matic, kuri dirba „Eglės“ leidykloje, Klaipėdoje, gerai atliko knygos vertimą. Pagal „Eglės“ leidyklos direktoriaus P. Stanevičiaus informaciją, knygos lietuvių kalba, kuri pavadinta *Laisvės beiškant*, sutiktuvės bus š.m. liepos 12 d. Vilniuje. Atrodo, kad knygos sutiktuvės bus ir Klaipėdoje. Aš dabar rengiuosi kelionei į Lietuvą.

— Kažin, ar dar kas nors nepasakys apie Jono Pleškio pasitraukimą ir jo gyvenimą laisvajame pasaulyje? Ar neprireiks papildomo rašymo?

— Yra daug tuščių vietų. Jas reikėtų užpildyti. Aš ieškojau, bet nesuradau atsakymų į daugelį klausimų. Ypač man truko žinių iš CIA šaltinių. Jonas Pleškys, kaip amerikiečiai sako, buvo „on the run“

(buvo bėglys). Jis slapstėsi Meksikoje, Peru ir kitur. Gal ateityje daugiau kas paaiškės. Reikėtų pasakyti, kad Maskvos archyvuose yra daug informacijos. Gal kas iš lietuvių galėtų pasiteirauti ir gautomis žiniomis su mumis pasidalinti. Būtų įdomu.

— Drįsčiau pasiteirauti ir apie kalbininką Antaną Klimą. Kokį vaidmenį jis atliko, rašant knygą *Search for Freedom*?

— Antanas Klimas yra mano geras draugas. Jis man beveik giminė. Jo teta buvo man krikšto mama ir mano mamos artima draugė. Mudu susipažinome studijų metais. Laikui

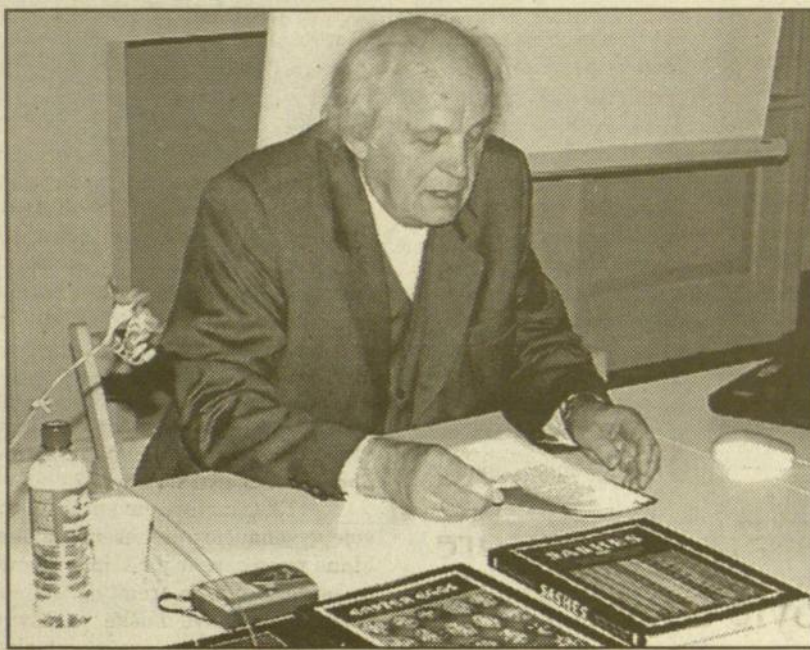
bėgant, mudviejų ryšiai buvo nutrūkę. 1990 metais, kai aš, norėdama pagerinti savo lietuvių kalbą, lankiau kursus Berkeley universitete, buvau labai nustebinta, kai į mano rankas pateko puikiai parašyta knyga *Introduction to Modern Lithuanian*. Šią knygą parašė Klimas, Dambriūnas ir Schmalstieg. Taip galų gale susiradome vienas kitą. Turiu pasakyti, kad per 10 metų, kuomet rašiau knygą *Search for Freedom*, jis man buvo patarėjas. Jis mane skatino rašyti, mokė ir atskinėjo į mano klausimus. Aš esu jam labai dėkinga.

— Ačiū už malonų pasikalbėjimą.

Marijona Venslauskaitė-Boyle. *Search for Freedom. The Man From Red October*. Išleido leidykla „Eglė“, Klaipėda. 2005 m. Knyga 288 psl., kietais viršeliais su aplanku, papuoštu Jono Pleškio nuotrauka ir rusiško dokumento faksimile. Knygoje yra ir daugiau dokumentų faksimilių bei nuotraukų.

Anglų kalba knyga *Search for Freedom* jau gaunama *Draugo* knygynelyje. Šį rudenį knygą — *Laisvės beiškant* — bus galima įsigyti ir lietuvių kalba. Beje, anglų kalba knygos kaina 25 dol., už persiuntimą paštu reikia pridėti 5 dol. Teirautis *Draugo* administracijoje.

Dirbęs Lietuvai

Pranešimą apie Sibiro tremtinių ir kalinių kūrybą skaito menotyrininkas prof. Vytenis Rimkus iš Šiaulių. Gedimino Zemlicko nuotrauka.

Atkelta iš 3 psl.

mininkas Albinas Vaičiūnas, apie jo indėlį į tautinio kostiumo tyrinėjimus kalbėjo menotyrininkas Vytautas Tumėnas.

Visiems daro didelį įspūdį, kad dailininkas neišskleidė savo rinkinių svečiose šalyse, nepardavė jų užsienio muziejams, svajodamas sulaukti tos dienos, kai tautodailės lobius galės grąžinti Lietuvai. „Židinys“, įsikūręs jaukioje senamiesčio Dominikonų gatvėje, bene vienintelė vieta Vilniuje, kur galima prisiliesti prie gyvo tautodailės proceso – ne tik susipažinti su vertingais liaudies meno rinkiniais, bet ir išgirsti XIX a. audimo staklių poškėjimą, savo akimis išvysti, kaip centimetras po centimetro staklėse gimsta liaudiški raštai, audžiami pagal Tamošaičių rinkinio pavyzdžius. Turbūt tai geriausias paminklas dailininko atminimui. ■

Daktaras Kripštukas pragare

Atkelta iš 5 psl.

sako: „Jeigu taip, tai parašyk laišką šventam Petriui ir dangų. O kol gausi atsakymą, tai sėdėsi čia, pragare“. O žinai, dabar dangus su pragaru labai retai tesusirašinėja. Taip velniai man ir pasakė: „Laiškai dabar retokai iš pragarų į dangų eina. Palauksi vieną kitą šimtą metų, gal ir išsišiusime“. Taip ir vargstu čia jau ištisus metus, o dar bent 99 reikės laukti.

— Ir visą laiką šitam katilė? — baisejosi daktaras.

— Bet kur tau! — nusijuokė vaistininkas. — Kai tik Belzebubas nemato, jie tuoj mane kortom lošti išleidžia. Manai, kad pragare yra kokia tvarka? Velniai tik kortom lošia ir smalą geria, nė ugnies po katilais kaip reikiant nepakuria. O suka jie belošdami! Užtai ir lošiam dažniausiai „Melagį“. Bet velniai beveik visuomet išlošia, nes kas gi gali geriau meluoti už velnią?

— Tai tas mano vadovas irgi tikras velnias? — vėl paklausė nusigandęs daktaras.

— Žinoma! — paaiškino Čičukas. — Matai, jis yra pats baisiausias velnias visame pragare. Todėl jį visuomet ir siuncia žemėn visokiausiais reikalais, kad tik išlaikytų joje blogą pragarą vardą.

Taip jiems besišnekant, prasiskleidė juodoji užuolaida ir vėl pasirodė Kripštuko vadovas.

— Mano valdovas Belzebubas nekantriai laukia jūsų! — nusilenkė jis daktarui. — O tu kur išlindai? — piktai šuktelėjo jis, pamatęs vaistininką. — Marš tuoj atgal į katilą!

Šis jau ir būtų tuoj atgal šokęs, tik dr. Kripštukas

sugriebė jį už rankos.

— Palaukit! — sušuko jis. — Palaukit! Čia mano vaistininkas. Jis, matyt, bus pragaros reikaluose gerokai prityręs ir galės padėti vaistus virti. Jis man būtinais reikalingas.

— Na, gerai! — susiraukė velnias. — Eikit abu vidun!

Jie įžengė į puošnų kambarį, nušviestą juodų žvakių, visą apstatytą sidabrinėmis velnių statulėlėmis. Suskilusiuose marmuro vazonuose augo didelės raudonos gėlės, o aplink vaikštinėjo mazi velniukai ir laistė jas smala. Pačiame gi kambario viduryje, minkštoje lovoje gulėjo Belzebubas, užsidėjęs ant galvos surūdijusią karūną, ir garsiai dejavo.

— Gerai, kad atėjai, daktare! — nudžiugo jis, pamatęs Kripštuką. — Gerai, kad atėjai! Baisi nelaimė man atsitiko! Kai keliavau per pragarą, darydamas inspekcinę kelionę ir apžiūrinėdamas, ar katilai nekiauri, velnias Juoduodegis taip nevikriai nuvožė vieną dangtį, jog šis nukrito man tiesiai ant uodegos. Baisiai suslėgė man uodegą, taip, kad ramybės visai negaliu rasti, skauda man ją dieną ir naktį...

— Hm! Hm! — tarė dr. Kripštukas, pažvelgęs pro akinius į jo uodegą. — Iš tiesų, gerokai suplota. Tuoj pamatuosim temperatūrą.

Pamatavęs pažvelgė termometran.

— Turit šimtą laipsnių karščio, — tarė jis. — Kaip velniui, tai visai nedaug, kraujo užkrėtimo dar nėra. Pagydyti galėsiu, bet tik su viena sąlyga! Tik su sąlyga... ■

Juozas Aputis

Atkelta iš 1 psl.

Juozas Aputis.

J. Tamulaičio nuotrauka.

atsakomybę, kad su didesnėmis teisėmis jis galėtų tvirtiau jaustis šalia mokinio ir drąsiai stoti skersai kelio jauno žmogaus niekšybei, melui, bet kokiai bjaurasčiai. Tokios teisės padidintų mokytojo, mokyklos vadovo autoritetą. Ne tik mokytojo gerovę, bet ir jo autoritetą pakeltų smarkiai padidintas atlygis už ypač sunkų, ypač nervus graužiantį darbą su ypač sunkiais šiuolaikiniais vaikais, taip sparčiai maitinamais anksčiau minėtaisiais supermeniškais kaubojiškos kultūros vaisiais.

Nesu kategoriškai tikras, bet ar mokymo programų sudarinėtojai ir tvirtintojai (tas ypač taikytina gimtosios kalbos, literatūros ir istorijos mokymo programoms) nebus kartais pernelyg persiėmę ne savo, o svetimais standartais, o jeigu pažiūrėsime į gimtosios literatūros programas, ar nepamatysime čia ir ne vien švietimo, bet ir tikrosios politikos, manyčiau, visiškai be reikalo eliminuojančios iš programų kai kuriuos autorius ir jų kūriniai. Petro Cvirkos *Cukriniai avinėliai*, be abėjo, yra neprilygstamas beletristikos kūrinys, bet ar bent kelios jo novelės ir *Žemė maitintoja* nėra tie kūriniai, kuriuos mokykloje reikėtų aptarti? Žinoma, metai pagimdo vis daugiau kūrėjų, jų atranka mokyklų programose neišvengiama. Gal tas programas galima būtų sudaryti tam tikrais tarpsniais – vienos moksleivių kartos susipažintų su vienais, kitos su kitais savo gimto krašto autoriais. O gal taip jau ir daroma?

— Kokių permainų Lietuvos valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

— Nežinau tokių kategoriškų permainų. Kad reikia didesnių uždarbių Lietuvoje, kiekvienam aišku. Tai bent kiek padėtų. Bet ar ne labiausiai padėtų ne tokie akivaizdūs ir kasdieniški

dalykai. Jaunoji (tada – jau bus vidurinioji) karta gausiausiai ir pradės grįžti, o būsima jaunoji liks tėvynėje, kai čia imsime alsuoti pasitikėjimo, bendrumo, viršūnių ir apačių santarvės ir supratimo oru. Bet ar taip kada nors bus?

Jei sutiksime, kad žmonijos persimaišymo neišvengsime, neišvengsime ir emigracijos, ir imigracijos. Tiek politikams, tiek mokytojams, tiek kultūrininkams šiuo požiūriu grėsmė didėja. Tai nujausdami politikai visomis išgalėmis iš anksto prie tų grėsmių taikosi, kaip ką tik kalbėjome – taikosi menai, taikosi literatūra, pasigimdžiusi kažki euroromaną. Sovietų laikais sąjunginiai literatūros kritikai (tokie ten ir kritikai!) džiūgavo, jei kokiam armėno, gruzino ar lietuviui romane rasdavo daug bendrybių – tai buvo laikoma sovietinės ideologijos laimėjimu. Dabar šit ir vėl kažki kas panašaus! Tad nėra čia ko pernelyg verkėti ir dėl jaunuomenės kraustymosi – ar taip, ar kitaip – tas pats velnias! Būtų geriau, kad jie čia užsiliktų ir paleistų į švietą (vėl – į švietą!) vaikų... Bet toliau matau dar baisesnių klausimų.

— Lietuva dažnai įvardijama kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

Ar klausiamo dėl žudynių, ar dėl savižudijų? Žudynes skatino ir skatina tai, ką anksčiau pavadinau tam tikrų įstatymų, prievolių paviršutiniškumu. Nėra aiškaus, žmonių daugumos aprobuoto įstatymo taikytojo ir vykdytojo. Nesusikurta ir iš esmės nekuriama bet kokios niekšybės nepakenčianti aplinkuma. Ir kur ji bus, jei gana aukšti pareigūnai, net policijos viršūnės neraudami daro kas mažesnes, kas didesnes niekšybes – ir jau vien dėl to aišku, kad toks žmogus negali būti iki pašaknų nepakantus ir neatlaidus kito niekšybei. Taip, tarsi koks snarglys, ir tįsta baisiausių niekšybių šleifas. Padeda ir vėl toji pati kaubojiška drąsos, kito žmogus sutrypimo, sumenkinimo filosofija, skleidžiama visokiais regimais ir girdimais kanalais.

O savižudybes skatina neviltis. Vis dažniau nepaleidžia mintis, kad šitą baisybę, šalia kitų, nuo pat naujųjų Lietuvos laikų pradžios skatino ir lengvabūdiškas visokių homo sovieticus etikėčių lipdymas, tos pačios sovietinės materialinės sistemos griovimas (ne visada taip skubėtinai būtinas), pagaliau – taip sparčiai prieš daugelio akis stojusi šiurpoka kapitalistinio gyvenimo būdo pamėklė: negailestingai nustumti ar suminti silpnėsi, pagaliau iš jo paties taško atsiradusi, niekada nematyta turbininė nelygybė, ypač kai dažniausiai dar čia pat, dar tebesančių žmonių akimis buvo regėta tos nelygybės pradžia, niekšinga, kartais ir krauju apšlakstyta turto atsiradimo įžanga. Tai žmones varė ir tebevaro į tamsią neviltį – reikės keleto šiukšlynų gyventojų kartų, kol dabartiniai akis badantys pavyzdžiai taps gyvenimo norma...

— Ar jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save žiniasklaidoje ir televizijoje?

— Nei pati Lietuva pateikia, nei pati suvokia – pateikia Lietuvos ir ne Lietuvos žmonės. Ap link gyvenimas toks bjaurus ir purvinas (o gal toks jis atrodo iš dalies ir dėl žiniasklaidos kaltės?), kad dažnam rūpi ne tas pateikimas ar suvokimas, o pati esatis.

Kita vertus – kur yra Lietuvos pateikimo ir suvokimo įnagis, toji žiniasklaida? Visi dirba materijos ir dvasios rinkai! Liūdniausia, kad ir tos žiniasklaidos vartotojai, bent jau nemaža jų dalis, nieko kito ir nebenori, tik tokio pašaro, kurio pagamina čia minima žiniasklaida. Gal čia tikėtų ir nugirstas pokalbis: „Teisybės nėra kur dėti“.

— Kokios lietuvių nacionalinės savybės Jums atrodo gražiausios, o kokios ne?

— Lietuvos žmonių moralė, sąmoningumas ir patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos. Savųjų niekada pernelyg negiriu, o papeikti (ir pasipeikti) galėčiau dėl negražaus mūsų žmonių pataikavimo svetimiems, svetimoms madoms – štai dar dėl ko sunku (jei istorija nepamėtės sukrėtimų) įsivaizduoti ką nors panašaus į Lietuvą po šimto metų. Pikta, kad nemažai visiškų bestuburių yra tarp jaunuomenės: mėgdžioja svetimus tiesiog... susiriesdami (nesakau čia kito žodžio!), tik žvilgtelkim, kokiomis žodžių baisybėmis aplipome pagyvenę „po ruskiu“, o kad šiandien persiimame netgi svetimomis eisenomis, galime pamatyti akį metę į bet kurį kokios nors ministerijos klerkelį ar kokios užsienio firmos parankinį: jie vaikšto ne kojų pėda, o kulnu, dėl to kojos atrodo kaip iš vieno kaulo...

Liūdna, bet šiandien, galima nujausti, patriotizmo daugiau parodytų tie, kurie geruoju mini sovietinius laikus – jų ligonines, sanatorijas, dykai gautus narvus daugiabučiuose. Tiems, kurie vaikšto ant kulnų – patriotizmas nusakomas ne anglišku, o rusišku žodžiu, prasidedančiu priešdėliu po...

— Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris Jums yra autoritetas? Ir kodėl?

— Darius ir Girėnas. Todėl, kad jų poelgio prasmingumą ir grožį suvokiau pačioje vaikystėje. Be galo prasminga beprasmybė. Nenugincijamas pavyzdys, kad mirtis, kaip sakė Rilke, iš tikrųjų didi. Ir kad didžiausi, gražiausi darbai lieka tų, kuriuos ponas Dievulis laiku pasiima.

— Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime.

— Viską užsidirbk savo penkiais pirštais! Nestingu didesnių ar mažesnių nuodėmių ir, kaip koks Dostojevskij herojus, dėl jų išgyvenu. Išgyvenimai žmogų švarina ir gražina, bet ar nuo to geriau aplinkiniams?

Paruošė
Vytautas V. Landsbergis

Garsusis Puntuko akmuo su Dariaus ir Girėno bareljefu, Anykščiuose.

R. Požerskio nuotrauka.